

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та прикладної лінгвістики

ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВМІНЬ АНГЛІЙСЬКОГО
МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала : студентка 4 курсу 08- 451 групи

Спеціальності: 014.02 Середня освіта (Мова
та література англійська)

Освітньо-професійної (наукової) програми
«Середня освіта (Мова і література
англійська)»

Бибик Тетяна Григорівна

Керівниця кандидатка педагогічних наук,
доцентка Кіщенко Юлія Володимирівна

Рецензентка учителька вищої кваліфікаційної
категорії, вчитель-методист

Радецька Ірина Валеріївна

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ВМІНЬ АНГЛІЙСЬКОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	7
1.1. Психолого-лінгвістичні особливості англійського монологічного мовлення	7
1.2. Структура й характеристика монологічних умінь у закладах загальної середньої освіти	10
1.3. Проблеми опанування монологічного мовлення на уроках англійської мови	16
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА РОЗВИТКУ Й УДОСКОНАЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	23
2.1. Класифікація прийомів і методів навчання англійського монологічного мовлення на різних етапах	23
2.2. Розробка комплексу вправ і завдань для навчання монологічного мовлення	27
2.3. Використання інноваційних технологій у процесі розвитку й удосконалення монологічних умінь у закладах загальної середньої освіти	35
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	48
Додаток А	48
Додаток Б	49
Додаток В	50
Додаток Д	51

Додаток Е	52
Додаток Ж	53
Додаток З	54

ВСТУП

Актуальність дослідження. Згідно з Концепцією «Нової української школи» вміння спілкуватися іноземними мовами є однією з десяти ключових компетентностей, якими має володіти випускник школи. В навчальній програмі з іноземних мов зазначено, що випускник – це компетентний мовець, що вільно спілкується державною мовою, володіє однією чи кількома іноземними мовами.

У сучасному світі щоденно відчувається потреба в знанні іноземної мови. Сучасний стан міжнародних зв'язків України, її вихід у європейський та світовий простори, нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії вимагають підвищення статусу іноземних мов, зокрема англійської, в нашій державі. Іноземна мова є важливим засобом міжкультурного спілкування, сприяє вербальному порозумінню громадян різних країн, забезпечує такий рівень їхнього культурного розвитку, який дозволяє вільно орієнтуватися й комфортно почуватися в країні, мова якої вивчається. Для сучасної особистості оволодіти іноземною мовою означає оволодіти вміннями говоріння. Саме тому формування компетенції в говорінні є важливим етапом у навчанні іноземної мови.

Названа мета передбачає досягнення школярами такого рівня комунікативної компетенції, який був би достатнім для здійснення спілкування в усній (говоріння, аудіювання) та писемній (читання, письмо) формах у межах визначених комунікативних сфер, тематики ситуативного мовлення та на основі вивченого мовного й мовленнєвого матеріалу. Отже, актуальність проблеми розвитку вмінь усного мовлення витікає із нагальних потреб сьогодення.

Головною складовою комунікативної компетенції є практичне володіння іноземною мовою, яке формується й оптимізується в процесі навчання монологічних висловлювань поряд із розвитком діалогічної форми іноземного мовлення в освітньому процесі. Що стосується

монологічного мовлення, що стало предметом нашого дослідження, то воно, безперечно, є однією з основних форм здійснення усно-мовленнєвої комунікації, оволодіння якої згідно з програмою становить суттєвий компонент цілей навчання іноземної мови в умовах загальноосвітньої школи. Розвиток монологічного мовлення пов'язане з необхідністю цілеспрямованої роботи над текстами й удосконаленням зв'язного тематичного висловлювання. На відміну від діалогічного мовлення, де задум може бути «нав'язаний» партнером, монологічне мовлення має, як правило, самостійний задум і є більшою мірою, ніж діалогічне, довільним і самостійним видом мовлення. Більш того, для монологічного мовлення особливу важливість представляє логічна зв'язність і цілісність.

Значне місце цій важливій проблемі відводиться в працях українських та іноземних учених, зокрема А.Я. Багрової, Л.С. Беякової, О.А. Бізікової, Н.І. Гез, С.Г. Ісмаїлової, Я.М. Колкера, Т.П. Леонтєвої, Є.І. Пасова, В.Л. Скалкіна, Г.М. Уайзер та ін.

Об'єктом дослідження є процес оволодіння іншомовним (англійським) монологічним мовленням учнями закладу загальної середньої освіти.

Предметом дослідження є система роботи з розвитку англійського монологічного мовлення учнів закладів загальної середньої освіти за рахунок використання класичних та сучасних досягнень методики навчання іноземних мов, лінгвістики та психології мови.

Мета роботи полягає у вивченні традиційних та інноваційних технологій навчання англійського монологічного мовлення на всіх етапах загальноосвітньої школи.

Реалізація окресленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- проаналізувати психолого-педагогічну, лінгвістичну та методичну літературу з теми дослідження;
- охарактеризувати психолого-лінгвістичні особливості англійського монологічного мовлення;

- описати структуру монологічних умінь учнів;
- визначити проблеми опанування монологічного мовлення на уроках англійської мови;
- класифікувати прийоми й методи навчання англійського монологічного мовлення на різних етапах;
- розробити вправи й завдання для навчання монологічного мовлення;
- описати інноваційні технології розвитку й удосконалення монологічних умінь у закладах загальної середньої освіти.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження**: метод теоретичного аналізу, який полягав у вивченні науково-методичної літератури та встановлення на його основі ступеня розробленості й актуальності проблеми, мети й конкретних завдань дослідження; експериментальні методи; соціально-педагогічний метод, який включає аналіз програм і підручників з курсу англійської мови, спостереження за розвитком монологічного мовлення учнів, виявлення типових помилок у мовленні дітей, узагальнення досвіду роботи провідних учителів іноземних мов.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані студентами при підготовці до семінарських та практичних занять з методики навчання англійської мови, під час проходження педагогічної практики в школі; вчителями в ході підготовки та проведення уроків англійської мови в школі.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 41 позицію. Загальний обсяг роботи 47 сторінок, з них основного тексту – 39 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ВМІНЬ АНГЛІЙСЬКОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Психолого-лінгвістичні особливості англійського монологічного мовлення

Аналіз наукової літератури за темою дослідження виявив, що монолог – це вид усного мовлення однієї особи, спрямований до співрозмовника чи аудиторії.

Монологічне мовлення відзначається певними комунікативними, психологічними та лінгвістичними особливостями, які вчитель не має права ігнорувати під час навчання цього виду мовленнєвої діяльності [18, с. 167]. Навчання вмінню монологічного мовлення є одним із найважливіших аспектів у закладах загальної середньої освіти, адже цей аспект покращує процес мислення, вчить логічно, послідовно будувати свою вимову таким чином, щоб донести свої думки до слухача [23, с. 46].

Вивчаючи роками особливості монологічного мовлення, лінгвісти й психологи неоднозначно ставляться до існування й визначення цього терміну. Аналіз матеріалу дослідження виявив, що в сучасній психології виокремлюють два види мовлення : ситуативний і контекстний.

Контекстне мовлення – це зрозуміле для слухача говоріння, зміст якого пов'язаний із певним контекстом. Цей вид мовлення вимагає побудови висловлювання з опорою тільки на мовні засоби, без урахування конкретної ситуації. Ситуативне мовлення – це мовлення, яке пов'язане з певною чіткою ситуацією. Воно фрагментарне й зрозуміле тільки при знанні конкретних моментів, умов, які безпосередньо пов'язані з ним.

Порівнюючи контекстне й ситуативне мовлення, не можна вказувати на їх протилежності, оскільки будь-яке мовлення володіє або контекстом, або ситуацією. Контекстність і ситуативність є головними аспектами, які властиві усному мовленню [28, с. 140].

Таким чином, можемо констатувати, що монологічне мовлення є більш контекстним і це обумовлюється повнотою, послідовністю, зв'язністю, логічністю та завершеністю. Розглянемо зазначені характеристики нижче [33]:

- повнота – використання мовцем скорочених речень або еліптичних конструкцій.

- Послідовність – доводи, факти або твердження, які викладаються в хронологічній послідовності, при цьому одна фраза повинна обумовлювати наступну.

- Зв'язність – наявність сполучників чи сполучникових виразів між реченнями, які об'єднують дві логічні думки.

- Логічність – комунікативна якість мовлення, яка дотримується законів індуктивної й дедуктивної будови висловлювання.

- Завершеність – кінець висловлювання, який має сенс. У монологічному мовленні виступає як розкриття задуму й сприйняття сказаного.

Крім того, говорячи про монологічне мовлення, слід пам'ятати про такі його психологічні аспекти, як емоційна забарвленість і зверненість до слухача [28, с. 141].

Цілеспрямованість є найголовнішою лінгвістичною рисою монологічного мовлення. Вона завжди задає мету мовцеві у вирішенні мовної задачі, спрямованої на співрозмовника. Також комунікативність є важливим лексико-семантичним чинником, що робить мовлення адекватним і логічним [20, с. 252].

Одним із ключових питань сучасної лінгвістики вважається монолог як ґрунтовний вид мовлення, в якому практично не

використовується невербальна лексика. У монологічному висловлюванні мовець повинен будувати речення з різною структурою: прості, багатоскладові, скорочення, слова-звернення, кліше, риторичні питання, емоційно-забарвлену лексику для викликання цікавості в слухачів [21, с. 91].

Навчання монологічного мовлення – це послідовна робота, яка розвиває в учнів уміння будувати висловлювання англійською мовою з використанням прийомів, які впливають на розумову діяльність. Однією з важливих характеристик монологічного мовлення є висока вмотивованість, яка сприяє глибинній психічній активності людини, а також вона пов'язана з досвідом конкретної особистості, її моральними цінностями, особливостями її реакції на ситуацію спілкування тощо. Саме тому для досягнення високих показників у цьому вмінні робота педагога та учнів повинна проводитися послідовно й методично правильно.

Основним завданням навчання монологічного мовлення на початковому етапі вивчення англійської мови є формування комунікативних навичок: від розуміння можливості висловлювати одну й ту ж саму думку іншою мовою до умінь самостійно вирішувати комунікативно-пізнавальні завдання й висловлювати ставлення до сприйнятої інформації [30].

Наступний етап удосконалення монологічних умінь формується в базовій школі. Він ускладнюється новими логічними завданнями й обов'язковим збільшенням обсягу висловлювання. Мета учнів – додавати до свого англійського монологічного мовлення елементи аргументації та міркування [25, с. 21].

У профільній школі, на фінальному етапі навчання, учні вже повинні володіти комунікативною спрямованістю, безперервністю й відносною смисловою цілісністю. Також вони зобов'язані використовувати основні типи мовлення – розповідь, роздум і опис. На цьому етапі з'являється необхідність удосконалення вмінь усно виступати

перед аудиторією з повідомленнями, які є результатом роботи над іншомовним проєктом [26, с. 52].

Варто зазначити, що по закінченні закладу загальної середньої освіти учень повинен уміти [2, с. 207]:

- усно виступати з повідомленнями, що містять важливу інформацію з певної теми;
- скорочувати отриману інформацію й усно її розповідати;
- міркувати про події, традиції, факти, наводячи приклади, аргументи, роблячи власні висновки;
- описувати звичаї, правила й особливості життя своєї країни та країни, мову якої вивчають;
- говорити про себе, про плани на своє майбутнє, обґрунтовуючи свої вчинки й наміри.

Отже, монологічне мовлення є дуже складним видом мовленнєвої діяльності, оскільки воно вимагає, щоб мовець послідовно, зрозуміло й зв'язно вмів доносити до співрозмовників свої думки. Продукування англійського монологічного висловлювання є ще більш складнішим завданням, адже учні не володіють вільно мовними засобами.

Успішність організації навчання монологічного мовлення в закладах загальної середньої освіти залежить від урахування психолого-лінгвістичних особливостей учнів. Кожний етап навчання та віковий період має свою особливу характеристику й взаємопов'язані між собою. Один із етапів здійснює свою підготовку, базуючись на попередньому, він з'являється на його основі й стає такою ж основою для виникнення наступного періоду.

1.2 Структура й характеристика монологічних умінь у закладах загальної середньої освіти

Аналіз науково-методичної літератури дає підстави стверджувати, що головна мета навчання спілкування іноземною мовою — це розвиток особистості, її здібностей, бажання вдосконалюватися у формуванні комунікативної компетенції. Виходячи з цього, виділяють такі її складові:

- лінгвістична компетенція – вміння використовувати знання про систему мови, про правила використання мовних одиниць у мовленні та вміння застосовувати дані знання при вираженні власного судження;
- соціолінгвістична компетенція – знання різних способів формулювання власних думок за допомогою мови, а також уміння використовувати їх в усному мовленні;
- соціокультурна компетенція – володіння знаннями національно-культурних особливостей говоріння й соціальної поведінки носіїв мови, що вивчається;
- стратегічна компетенція – можливість відновити в пам'яті вміння та навички використання мови в іншомовному середовищі;
- соціальна компетенція проявляється в умінні вступати в комунікацію, орієнтуватися в ній і будувати власні висловлювання відповідно до теми спілкування.

Для оволодіння перерахованими компетентностями потрібно навчитися вмінню англійського монологічного мовлення. Адже це необхідний ступінь розвитку говоріння учнів у закладах загальної середньої освіти. Саме при побудові власних думок, міркувань, можна зрозуміти й зробити висновки про мовленнєві вміння мовця [5, с. 5].

На думку Є.І. Пасова, монологічного й діалогічного мовлення не існує, їх замінюють висловлювання різних рівнів: слова, фрази, словосполучення, тексти. Як у діалогічному, так і в монологічному мовленні існує спілкування, яке позначає взаємодію з людьми як внутрішній механізм життя співрозмовників [27, с. 45]. Проте, Т. Г. Винокур заперечує схожість монологу з діалогом. Він вважає, що монолог – це форма мовлення, яка утворюється завдяки мовній

діяльності, але не вимагає швидкої словесної відповіді. Крім того, він наводить деякі відмінності монологу від діалогу: монологічне висловлювання контекстуальне й виконується однією людиною, відрізняється зв'язністю й логічною послідовністю, триває довше за часом, оскільки його обсяг найчастіше є масштабнішим [7, с. 24].

Монолог – це форма усного логічного й зв'язного висловлювання, розповідь однієї особи. У монолозі повинні вживатися послідовно пов'язані між собою речення, які є інтонаційно оформленими й об'єднаними одним змістом або предметом висловлювання. Саме монолог навчає логічно, дисципліновано мислити й будувати свої висловлювання таким чином, щоб зуміти донести свої думки до слухача [19, с. 268].

У результаті аналізу наукової літератури можемо зазначити, що структура побудови монологічного мовлення суттєво відрізняється від діалогічного. Так, будь-який монолог складається з трьох частин:

- 1) початок – «вступ»;
- 2) середина – «основна частина»;
- 3) кінець – «висновки».

У структурі монологу важливу роль відіграє його тема, оскільки вона визначає цілісність і взаємозв'язок його частин. Зміст основної частини монологу залежить від вступу, а кінець монологічного висловлювання підводить підсумки сказаного раніше [5, с. 6].

Як відомо, монологічна мова виконує п'ять комунікативних функцій:

- 1) впливову – викликання бажання до дії або переконання в правильності тверджень, думок, поглядів;
- 2) розважальну – для розваги аудиторії, наприклад, весела промова серед знайомих людей;
- 3) ритуально-культову – усне мовлення на тему ритуального обряду;

4) інформативну – усне зображення предметів, дій, явищ, станів, а також оголошення, повідомлення певної інформації;

5) експресивну – використання мовних конструкцій для опису внутрішнього стану мовця, щоб позбавитися емоційної напруги [2, с. 208].

Залежно від даних функцій виокремлюють головні типи монологічних висловлювань: розповідь, роздум і опис. Класифікують такі їх категорії, як причина, наслідок, час і простір.

Монолог-розповідь є інформацією, що викладається в динамічному ритмі, про події, що розвиваються. Різновидами монологу-розповіді є монолог-повідомлення (коротке повідомлення фактів чи подій реальної дійсності) і монолог-оповідь (доповідь про життя розповідача, яка має суб'єктивно-особистісний характер).

Монолог-опис – це характеристика предметів або явищ у динамічному й статичному стані, яка реалізується викладом власних думок від побаченого.

Монолог-роздум – це тип мовлення, який спирається на умовиводи як на процес мислення. За певними тезами або судженнями робляться свої висновки. Об'єктом роздуму є вирішення певної поставленої проблеми. Різновидом цього типу мовлення є *монолог-переконання*, метою якого є переконання, розробка конкретних поглядів, мотивів та спонукання до конкретних дій [18, с. 168-169].

Виходячи із сказаного вище, можна стверджувати, що учні різних етапів навчання зобов'язані вміти :

- грамотно створювати одну завершену фразу;
- збагачувати вже засвоєні зразки мови, спираючись на цілі та умови спілкування;
- поєднувати різноструктурні фрази;
- без ускладнень говорити й викладати свої думки;

- обґрунтовувати причинно-наслідкові зв'язки між подіями або явищами;
- ставити на обговорення різні факти та події життя.

Спираючись на методику викладання іноземної мови, можна виділити три етапи формування монологічного мовлення в учнів закладів загальної середньої освіти. З кожним новим етапом якість висловлювання учня стає більш професійною, збільшується обсяг зразків мовлення [29, с. 69].

Перший етап – навчання учнів формувати із фраз одну понадфразову єдність. Наприклад, за темою «Погода» учні мають можливість об'єднувати декілька мовленнєвих зразків:

- *«It's hot and humid today».*
- *«It isn't raining now».*
- *«It's a wonderful day ».*
- *«Not a cloud in the sky».*

Різні вирази є правильними, якщо вони відповідають темі та оформлені відповідно граматичних вимог. На цьому етапі вже можна спостерігати самостійність висловлювання: вчитель обирає тему, задає напрям мисленню, а вибір змісту залишається вільним.

Другий етап – навчання учнів самостійно вирішувати щодо побудови власного висловлювання понадфразового рівня. Для допомоги у вирішенні завдання на цьому етапі вчитель може надати смислові опори. Вони бувають різні: вербальні (таблиці, структурно-мовленнєві й логіко-синтаксичні схеми, карти, ключові вирази, прості й розгорнуті плани, друковані тексти, аудіо- або відеозапис тощо), зображальні (слайди, ілюстрації, тематичні малюнки, сюжетні композиції тощо), комбіновані. Важливою вербальною опорою є таблиця, яка допоможе учневі знайти логічний зв'язок між подіями та допоможе в конструюванні граматично-правильних речень. Наприклад: опишіть свого друга чи подругу (див. Табл. 1.2.1).

Таблиця 1.2.1. Опис зовнішності людини

My best friend's	name is...			
He She	is isn't	tall. short. fat. slim.		
He She	has got hasn't got	an angular a heart-shaped a long an oval	face.	
He She	has got hasn't got	slanting round almond	eyes.	
His Her	hair is	fair dark	and	short. long.

Зазначимо, що для навчання монологічного мовлення вчителі також можуть використовувати структурно-логічну схему, в якій завжди спостерігається логічна послідовність висловлювання. Завдяки цій опорі учні зможуть змінювати зміст, залежно від реальних подій. Наприклад.

Завдання учнів – розповісти про себе, використовуючи надану схему.

I'm...

My surname is...

I'm ... years old and I live ...

I'm a pupil of the... form.

Іноді викладачі використовують ілюстративно-вербальні опори, але вони лише підказують тематику, деякі моменти змісту й послідовність дій, які учень повинен самостійно описати монологічно.

На другому етапі використовується висловлювання-зразок або звуковий зразок (аудіо, відео, мовлення вчителя), в яких після кожної фрази існує пауза для продовження думки [31, с. 19].

На третьому етапі вчитель навчає учнів створювати монолог текстового рівня, згідно з поставленою тематикою. Цей етап вимагає

вмінь формувати власну думку, використовуючи різні функціонально-сміслові типи говоріння. Додавання критичної оцінки, елементів аргументації й міркування є найважливішими рисами самостійного монологічного висловлювання. Одночасно повинен збільшуватися розмір висловлювання, він не повинен обмежуватися 1-2 реченнями. Саме цей етап удосконалисть усі навички, яких навчалися раніше, й покаже вміння усного говоріння [38, с. 3-4].

На основі здійсненого аналізу низки наукових праць можна зробити висновок, що навчання іноземної мови – це організований процес, під час якого учні закладів загальної середньої освіти отримують важливий іншомовний досвід володіння монологічним мовленням.

Монологічне мовлення – це розгорнута, послідовна й логічна форма мовлення однієї людини, що розкриває думки, оцінку подій, власні наміри.

Для того, щоб учні отримали цей досвід, викладачеві слід знати суть і основну характеристику навчання монологічних умінь. Отже, монологічне мовлення має визначену композиційну складність, через яку необхідно дотримуватися граматичних правил, завершеності думки й суворой послідовності при викладі.

1.3. Проблеми опанування монологічного мовлення на уроках англійської мови

Вивчення та аналіз наукових праць за темою дослідження дають підстави стверджувати, що навчання монологічного висловлювання є надзвичайно проблематичною й нелегкою справою. Певні складнощі постають перед учнями вже на початковому етапі вивчення іноземної мови. Саме тому головне завдання вчителя – сформувати комунікативне ядро ще на початковому етапі навчання мовлення. Усе це повинно варіюватися від усвідомлення й розуміння можливостей висловлювати

одну й ту саму думку іншою мовою до вмінь самостійно вирішувати комунікативно-пізнавальні завдання. Учень навчається комунікативно-мотивовано, логічно, послідовно висловлювати усно свої думки, наміри, оцінки, враження, а також дисциплінувати своє мислення [37, с. 168].

Зважаючи на велику кількість проблем, що виникають при опануванні вміння англійського монологічного мовлення, визначимо найпоширеніші з них:

- учні відчують страх або сором під час розмови англійською мовою. Вони також бояться зробити помилки й таким чином піддати себе загальній критиці;
- учням не вистачає словникового запасу і їм складно дібрати інформацію до обговорюваної теми;
- учні не розуміють мовленнєвого завдання й тому не усвідомлюють те, що потрібно зробити;
- під час уроку може виникати ситуація, коли говорить один учень, а інші мовчать. Саме через це з'являється небезпека виключення з навчального спілкування більшої частини класу, що негативно позначиться на ефективності використання часу уроку англійської мови;
- при групових формах роботи учні часто використовують рідну мову й допускають безліч помилок.

Для того, щоб не виникало таких проблем у навчанні англійського монологічного мовлення, вчитель зобов'язаний знати шляхи подолання перелічених негативних явищ. Розглянемо ці шляхи більш детально.

1. Страх зробити помилку, бути приниженим і розкритикованим. Вчителю потрібно створити доброзичливу атмосферу, побудовану на довірі. Помилки є нормальним явищем, адже кожна людина їх робить. Саме тому на початковому етапі навчання потрібно вчити учнів не боятися визнавати свої власні помилки або зізнаватися в незнанні чого-небудь. Вчителю необхідно наводити свої власні приклади з життя та

частіше використовувати колективні форми роботи, де успіх буде залежати від групи [3, с. 52].

2. Не вистачає мовних засобів, щоб обговорити задану тему. Треба на уроках створювати учням достатній рівень опор мовного та змістовного плану. У цьому вчителю можуть допомогти такі поради [8; 13; 15]:

- уроки розвитку вмінь говоріння за запланованою темою повинні містити в собі вже сформовані лексичні та граматичні навички;

- крім знань лексичних і граматичних структур, учні повинні навчитися правильно використовувати мовні кліше, вставні структури, сполучники. Їх мовлення повинно бути логічно вибудованим;

- грамотне використання на уроках текстів для читання та аудіювання в майбутньому допоможе учням збагатити свій словниковий запас;

- правильно підібрані тренувальні вправи, вербальні й невербальні, також вагомо впливають на учня та його подальші успіхи у використанні монологічного мовлення.

3. Нерозуміння учнями мовленнєвого завдання. Щоб такого не сталося на уроці, вчителю потрібно [21, с. 39]:

- поставити себе на місце учнів свого класу й розібратися в тому, що було б їм зрозуміло та цікаво;

- бути добре підготовленим до уроку, зробивши підказки у вигляді карток, таблиць, схем, розписаних ролей;

- обміркувати подальше опитування учнів, ураховуючи їх здібності та успішність;

- пам'ятати про можливість взаємного навчання та взаємодопомоги.

4. Весь клас мовчить, коли один учень говорить. Щоб усунути цю проблему, вчителю необхідно якомога частіше влаштовувати групові та парні режими роботи. Головне правило: у будь-який момент уроку кожен

учень повинен чітко усвідомлювати своє завдання й не повинен сидіти без діла. Як приклад, можна дати завдання класу: уважно слухати учня, який відповідає, відзначати його помилки й виправляти їх [22, с. 7].

Для того, щоб мова в учнів була логічною й відповідала суті, а не тільки формі, потрібно пам'ятати, що в основі монологічного мовлення лежить мотив, тобто бажання й намір брати участь у бесіді. Педагогу потрібно створювати мовленнєві ситуації, які ґрунтуються на реальних, життєво-важливих проблемах. На всіх етапах навчання монологічного мовлення цей факт є не менш важливим, ніж інші [34, с. 166-170].

Усі перераховані вище проблеми є основними, з якими учні можуть зіткнутися протягом усього періоду навчання в закладі загальної середньої освіти, однак і в початковій, і в базовій, і в профільній школі є свої специфічні проблеми, які вимагають детального розгляду.

Початкова школа. При формуванні основ говоріння англійською мовою у дітей цього етапу навчання виникають складнощі, які залежать від психолого-фізіологічних особливостей. Сучасні психологи й науковці виділяють основні особливості цього віку [24, с. 35]:

- учні 1-4 класів дуже швидко втомлюються, їх увага нестійка й вони можуть бути емоційно-імпульсивними;
- дуже часто монологічне мовлення перетворюється на діалогічне через відсутність стримуючих факторів під час говоріння;
- логічна пам'ять не так розвинена, як механічна, обсяг оперативної пам'яті обмежений, тому дітям властиво швидке забування пройденого матеріалу;
- знання засвоюються за допомогою фізичної активності, оскільки учні цього віку енергійні та емоційні;
- над словесно-логічним мисленням переважає мислення, що формується наочними компонентами.

Трапляється також, що після року або двох навчання англійської мови учні відчувають психологічний розлад через неуспішність або

непорозуміння. Усе це трапляється через відсутність мотивації. Багато хто не розуміє значущість іноземної мови в своєму житті, саме тому зникає бажання й цікавість до активних дій на уроці. У дітей виникають негативні психологічні бар'єри, аж до почуття ненависті до предмету, посилюється страх зробити помилку й тим більше розвивати вміння монологічного мовлення. Щоб такого не сталося, вчителю потрібно робити уроки яскравими, веселими й активними [1, с. 10].

Треба пам'ятати, щоб в учнів 1-4 класів почали виявлятися монологічні вміння, їм потрібно готувати матеріал на детальному описі певного предмету, використовуючи метод проєкту. Одиницями навчання монологічного висловлювання можуть бути речення й понадфразова єдність [19, с. 19].

Дослідження показало, що говоріння на ранньому етапі навчання викликає великі труднощі, як рідною, так і іноземною мовою. Тому важливо на уроках надавати різні види опори: яскраві малюнки, іграшки, різноманітний ілюстративний або відеоматеріал [30, с. 309].

Базова школа. Вважається, що цей період навчання є продовженням засвоєння й удосконалення того, що було вивчено в початковій школі. На цьому етапі навчання учні повинні навчитися складати логічні розповіді, вміти передавати основний сюжет прочитаного англійського тексту, висловлювати своє враження й думку, стосовно різних подій, людей або явищ [38, с. 7]. Від учнів буде вимагатися конкретизація й уточнення сказаного, що веде за собою збільшення обсягу висловлювання. Саме через це й виникають певні труднощі в учнів 5-9 класів:

- труднощі, пов'язані з недостатньою кількістю фонетичних, лексичних і граматичних знань;
- труднощі, обумовлені відмінністю лінгвосемантичних особливостей двох мов: англійської та української;
- труднощі побудови послідовного викладу англійських висловлювань, а також дотримання ритму, наголосу, інтонації [10].

Через збільшення вимог до монологічного висловлювання учні 5-9 класів бояться зробити помилку, соромляться, виявляють невпевненість у своїх знаннях. Щоб такого не допустити, педагог повинен на кожному учневі акцентувати увагу, зацікавлювати темою уроку, надавати їм відео- та аудіоматеріали, для подальшого жвавого обговорення та висловлення власної точки зору [8, с. 98].

На фінальному етапі навчання монологічного мовлення в закладах загальної середньої освіти учні мають володіти такими стратегіями, як:

- 1) організованість (прогнозування, подання, планування власного висловлювання);
- 2) довільність (оформлення задуму, розкриття інформації, інтонаційний акцент);
- 3) розгорнутість (дотримання ясності, вміння використовувати мовний матеріал правильно, послідовність, логіка, комунікативне розкриття теми, завершеність) [10].

Відзначимо, що всі ці аспекти вони повинні самостійно застосовувати в своєму монологічному мовленні, без використання вербальних і невербальних опор. Тут і виникають складнощі. Вчителю потрібно не забувати підтримувати в учнів бажання говорити мовою, що вивчається. Щоб уроки проходили різноманітно й цікаво, потрібно впроваджувати методи проєкту, використання аудіо- або відеоматеріали, створювати колективні міркування на актуальні життєві теми. У 10-11 класах можна побачити результат вивченого й засвоєного матеріалу за період навчання в закладі загальної середньої освіти [8, с. 217].

Отже, виходячи із сказаного вище, можна зробити висновок, що на кожному етапі навчання монологічного мовлення учні закладу загальної середньої освіти стикаються з безліччю труднощів. Серед них такі, як незнання, як будувати розгорнуту думку, граматично й інтонаційно правильно оформлювати своє монологічне висловлювання, а також невміння працювати над собою й зі своїми психофізіологічними

механізмами говоріння. Щоб уникнути цих проблем на уроках англійської мови, вчитель повинен створювати доброзичливі умови, підтримувати учнів і власним прикладом мотивувати їх до подальших дій.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ Й УДОСКОНАЛЕННЯ АНГЛІЙСЬКОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Класифікація прийомів і методів навчання англійського монологічного мовлення на різних етапах

Аналіз наукової літератури за темою дослідження дає підстави стверджувати, що основна концепція навчання монологічного мовлення полягає в тому, що її період повинен мати завершеність, а також упевненість учнів щодо використання отриманих умінь у практичній діяльності.

Існує багато методів і прийомів навчання монологічного мовлення й найпоширеніші з них: шлях «зверху» – дедуктивний, і шлях «знизу» – індуктивний.

Шлях «зверху» – використання тексту-зразка для легкого сприйняття англійського тексту, а також для навчання вміння монологічного висловлювання. Він складається з трьох етапів [2, с. 209]:

1. Максимальне засвоєння тексту, приблизно до змістовного плану, його мовного матеріалу й композиції. Учням потрібно виконувати завдання на вміння виділяти з тексту інформацію різних категорій:

- самостійне складання плану прочитаного;
- відповіді на питання, які поставлені після тексту;
- підбір ключових словосполучень до пунктів плану;
- вміння скласти асоціограму;

2. Уміння переказувати текст від імені різних дійових осіб із використанням додаткової інформації, своїх доповнень або оцінок;

3. Кардинальна зміна сюжету тексту з урахуванням інших компонентів ситуації.

Шлях «знизу» – висловлювання, яке бере початок із звичайного речення і закінчується монологом. Цю техніку також поділяють на три етапи:

1. Виконання завдань, які спонукають учнів формувати короткі висловлювання на певну тему, ситуацію;
2. Збільшення обсягу висловлювання, з моментами конкретизації та уточнення сказаного. З'являються вміння замінювати слова й вирази синонімами;
3. Формується самостійне розгорнуте висловлювання, в якому додаються елементи порівняння, аргументації, оцінки сюжету.

Дані підходи можна використовувати на всіх етапах навчання монологічного мовлення [33, с. 27-28].

Існує ще один шлях навчання монологічного висловлювання – на основі певного тексту. Він призведе до розвитку вмінь монологічного мовлення, дотримуючись рівневої хронології [37, с. 170-171]:

1. Рівень репродукції – імітативне говоріння, не варіабельне вміння. Учні формують своє висловлювання, яке буде відповідати за змістом і за формою запропонованому тексту, який прочитали або послушали. Цей рівень передбачає вивчення матеріалу напам'ять і його детальний усний виклад. Зазвичай цей етап є актуальним на орієнтовному етапі навчання монологічного мовлення.

2. Рівень реконструкції передбачає зв'язно-варіативне висловлювання. Учні повинні переказати текст близько до його змісту, однак їх увага повинна бути зосереджена на головних моментах. Під час усної відповіді учень може вибирати свої мовні засоби для вираження готових думок. На цьому рівні учень ще не вміє вільно висловлюватися, оскільки для цього йому потрібні певні ситуації, штучні стимули, різні опори, а також допомога вчителя.

3. Рівень вільного говоріння – конструктивний. Цей рівень вимагає від учнів самостійного вибору мовних засобів для передачі тексту

свого власного змісту. Однак у навчальній діяльності висловлювання часто задається в формі усної комунікативної задачі, формулювання якої учневі є зрозумілим на слух.

Більшість дослідників зазначають, що при навчанні та організації монологічних висловлювань учнів на різних рівнях вчитель може застосовувати відповідні прийоми навчання.

Рівень репродукції вимагає прийому «вивчення напам'ять». Цей прийом важливо використовувати на початковому етапі навчання монологічного мовлення. Він дає можливість учням привласнювати готові зразки висловлювання, які надалі залишаться на довгий час в їх пам'яті. Вивчення напам'ять матеріалу розвиває розумову діяльність, постачає мовними засобами, які потім зможуть використовуватися в різних висловлюваннях. Найбільш легкими для заучування є вірші та пісні англійською мовою [39, с. 119].

Прийоми заучування:

1. Read-and-look-up technique. Учніма надається текст у письмовому форматі. Спочатку вони його читають про себе, щоб відтворити подумки картину сюжету, а потім визначити головну частину для запам'ятовування. Підглядаючи, вони повинні відтворити текст, зберігаючи його головну думку. Якщо виконувати цю вправу кілька разів, то в кінцевому результаті учні зможуть завчити його досконало. Для цього методу підійдуть тексти, які надруковані в дві колонки, ширина рядка яких дозволяє за одне підглядування охопити масштабний уривок тексту. Таке заучування особливо підходить учням-візуалам.

2. Гучне промовляння тексту є дуже ефективним прийомом заучування. Висловлювання стає більш якісним, оскільки воно не просто продумано, але й озвучено вголос. Власний голос є контролем того, що думки зосереджені тільки на тексті. Такий метод надає висловлюванню великої функціональної спрямованості, оскільки, промовляючи вголос,

ми уявляємо собі свого партнера. Ця техніка добре працює для аудіалів, але при цьому вона може бути скомбінованою з попередньою.

3. Також існують такі прийоми, як промовляння за ким-небудь або одночасно із ким-небудь. Рівень реконструкції вимагає заучування за вибором – окремих, найбільш важливих моментів тексту. Важливим є відділення головного від другорядного, а також концентрація уваги на найбільш істотних аспектах.

Вибіркове заучування супроводжується такими прийомами

[38, с. 5-7]:

- a) використанням прийомів візуалізації:
  - текст знаходиться перед очима учнів;
  - текст учні читають цілком і виконують оптичне маркування – підкреслювання, виділення геометрично або кольором важливих моментів;
    - використовується техніка read-and-look-up, при якій важливі події тексту промовляються вголос;
    - у залежності від складності представленого тексту, заучування виконується по реченнях або параграфах;
    - у кінцевому результаті текст вимовляється учнями в готовому вигляді кілька разів;
- b) виконуються окремі нотатки:
  - текст перед очима учнів;
  - прочитується один раз;
  - виконується оптичне маркування;
  - текст голосно промовляється по реченнях і по абзацах – це повторюється кілька разів;
- c) передбачуване читання (*forward reading*):
  - учні читають першу частину тексту, а потім намагаються передбачити сюжет наступної;

- промовляють свої припущення, а потім порівнюють з оригіналом;
- промовляють ще раз, зі змінами, і передбачають наступні дії;
- останнє, що роблять – з'єднують усі свої версії, охоплюючи поглядом оригінал, вибудовують їх у потрібній послідовності.

Таке конструювання тексту викликає в пам'яті образи на рівні смислу й на рівні мовних лексико-граматичних структур [33, с. 28-29].

Таким чином, вправи з використанням перерахованих методів і прийомів повинні відповідати деяким вимогам. Вони мають бути доступними за обсягом, цілеспрямованими й умотивованими. Такі вправи повинні містити життєві приклади, ситуації, а також бути підвладні різним видам пам'яті, сприйняття й мислення. Методично правильно оформлені завдання сприяють активізації розумової діяльності учнів для подальшого усного міркування.

2.2. Розробка комплексу вправ і завдань для навчання монологічного мовлення

Вивчення наукових праць за темою дослідження вможливило висновок про те, що говоріння викликає у дітей великі труднощі, як рідною мовою, так і іноземною. У шкільному віці є труднощі в підборі висловлювань для усної відповіді. Для того, щоб позбутися складнощів розвитку стійкого вміння, дітям повинні надаватися опори з подальшою відмовою від них. У початковій школі вчитель може використовувати: малюнки, ручні вироби, іграшки, комп'ютерні анімації. Наданий матеріал повинен бути яскравим, різноманітним, таким, що стимулює до розмови.

На вміння говоріння в учнів початкової школи впливає низка певних чинників, а саме [1, с. 10; 5, с. 35; 24, с. 35]:

- учитель зобов'язаний досконально володіти англійською мовою, знати вікові особливості учнів початкової школи, бути навченим роботі з дітьми цієї категорії;

- на уроках англійської мови бажано виділяти 15-20 хвилин для навчання й практики спілкування;

- у програмі між навчанням дошкільнят, учнів початкової, базової та профільної школи повинна бути спадкоємність.

Етапи роботи та приклади вправ, спрямованих на навчання монологічного мовлення в початковій школі, будуть надані нижче.

1. Ознайомлення зі словами й первинна робота з ними на рівні англійського слова або словосполучення:

- покажіть предмет і дайте йому назву;
- подивіться на малюнок, назвіть зображений предмет;
- назвіть свої дії та дії інших;
- прочитайте слово;
- виберіть слово, яке не підходить до цієї групи слів;
- заповніть речення необхідними словами;
- дайте назви словами, прослухавши їх дефініції;
- складіть словосполучення із запропонованих слів.

2. Використання слів на рівні англійських речень:

- прослухайте речення й повторить його;
- подивіться на малюнок і вкажіть, де знаходиться предмет;
- розгляньте малюнки й визначте правильність відповідних до

них тверджень;

- вислухайте прохання й виконайте дію;
- дайте відповідь на запитання, використовуючи нову лексику;
- сформулюйте власні питання до наданих відповідей;
- закінчіть речення за смислом;
- з'єднайте дві частини речення.

3. Робота на рівні понадфразової єдності:

- розкажіть про певну ситуацію, використовуючи запропоновану на дошці логіко-синтаксичну схему, ключові слова, вирази;

- опишіть малюнок;

- опишіть свою школу, кімнату, улюблене місце;

- розташуйте речення на картках у логічній послідовності;

- складіть ситуації за ланцюжком шляхом додавання кожного разу одного або більше речень [30, с. 311-312].

Приклади розроблених нами вправ:

1. Topic: «My bedroom».

The aim of the task is to learn the new vocabulary and start using it in phrases or sentences.

Вчителю потрібно заздалегідь підготувати слова й малюнки меблів. Клас розподіляється на дві групи.

Завдання учнів: на швидкість з'єднати малюнки з англійськими словами й скласти речення, використовуючи конструкцію «*There is/There are*». Перемагає та команда, яка набере більшість балів за з'єднані слова та речення. Наприклад :

There is a lamp on the table.

There are two cushions on the bed (див. Дод. А).

2. Topic: «Free time activities».

The aim of the task is using a list of vocabulary words in simple sentences.

Педагогу потрібно розрізати малюнок на декілька частин і роздати їх дітям. Вони повинні зібрати всі частини й утворити ціле зображення наново. Перший учень описує свій фрагмент двома-трьома реченнями. Другий повторює почутий опис і додає розповідь про свій фрагмент. Після цього можна попросити учнів розказати про зображення в цілому (див. Дод. Б). При описі їм допоможуть запропоновані питання:

- *What time of year is shown in the picture?*

- *What is the mood of the people?*
- *Of all these activities, what do you like to do the most?*
- *What do you like to do outside in your free time?*

3. Topic: «Clothes».

The aim of the task is formulation of simple sentences using the grammar and vocabulary that has been learned.

На уроці викладач повинен підготувати деякий одяг. Кожен учень по черзі вибирає те, що йому сподобається. Щоб зробити урок більш яскравим і емоційним, можна влаштувати показ. Під час нього, учні описують людину та її одяг.

He/She is wearing blue trousers.

He/She is wearing a black hat.

У базовій школі навчання монологічного говоріння англійською мовою, розвиток мовленнєвих умінь учнів 5-9 класів здійснюється за допомогою послідовного переходу від простих маломірних мовних конструкцій до більш масштабних і складних.

На цьому етапі навчання іншомовне говоріння має формуватися за певною структурою.

Підготовчі вправи.

1. Імітація:

- перетворення й перероблення текстового матеріалу (з точним дотриманням або без дотримання заданої мовної форми);
- з частковим перетворенням структур (механічні підстановки).

2. Зміна виду структур на основі логічних операцій (трансформація, синонімічна й антонімічна заміна, дистрибуція тощо).

3. Конструювання структур:

- за зразком;
- без зразка.

4. Комбінування та групування структур.

Мовні вправи.

1. Розвиток підготовленого мовлення. Повна зміна й доповнення висловлювання:

- з опорою на формальні ознаки (план, заголовки параграфів, ключові слова тощо);
- з опорою на джерела інформації;
- з опорою на вивчену тему.

2. Розвиток непередготовленого мовлення:

- з опорою на джерело інформації (текстова інформація рідною мовою, зображення, неозвучений фільм тощо);
- з опорою на життєвий досвід учнів (на прочитане або побачене, висловлюючи власне судження, думку, описуючи фантазію тощо).

При виконанні підготовлених вправ учні повинні навчитися:

- визначати за різними ознаками найголовнішу інформацію;
- вибирати правильне рішення з двох зовсім різних за значенням;
- синтезувати, спираючись на мовленнєвий досвід і різноманітні асоціації;
- послідовно розвивати й вибудовувати свої думки;
- висловлювати одну й ту ж думку різними мовними засобами;
- переносити знайдене рішення в нові ситуації [20, с. 257-259].

Приклади розроблених нами вправ:

Topic: «How has the quarantine changed life and society?»

The aim of the task is to teach students spontaneous English communication and use of learned grammatical and lexical structures in their monologues.

Task 1. Answer the questions using the pictures for a more detailed answer (див. Дод. В).

What good has quarantine brought you? Does it have any positive qualities? Was it able to teach us something important?

Task 2. The random picture generator will offer you an image (див. Дод. Д). Take turns to answer the question: «*Is it possible to do this in our country during quarantine or not?*»

For example: «*During the strict quarantine, all beauty salons were closed. And nowadays people can use their services, but adhering to quarantine restrictions*».

Task 3. Let's discuss the problems associated with these prohibitions and restrictions. The table will help you to complete this task (див. Табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1 Проблеми, пов'язані із заборонами та обмеженнями

Holidays	<ul style="list-style-type: none"> - How did you celebrate the holidays during the quarantine? - Did the quarantine prevent you?
Travel abroad	<ul style="list-style-type: none"> - Has it become more difficult to travel abroad these days? - What got better and what got worse?
Education	<ul style="list-style-type: none"> - Has education improved? - Do you like studying online?
Shopping	<ul style="list-style-type: none"> - Tell us about the situation with the stores. - What are the rules there and do the Ukrainians follow them?

Task 4 . Watch the video about Robert's shop and answer the questions:

- *How is shopping changing nowadays?*
- *Is it relevant in our time to open such stores? Why? What is their special feature?* [40, с. 166].

Task 5 . Project work

Let's divide into two groups and create something that is necessary and relevant for our city during the pandemic.

У старшій школі учні повинні вміти продемонструвати такі вміння монологічного говоріння, як:

- розповідати основний зміст текстів;
- надавати фактичну інформацію;
- коротко викладати зміст тексту з опорою на нелінійний текст (таблиці, діаграми, схеми тощо);
- описувати зображення без будь-якої опори (на ключові слова, план або питання).

Типи текстів монологічного говоріння: повідомлення, оголошення, презентація [4].

Приклади розроблених нами вправ:

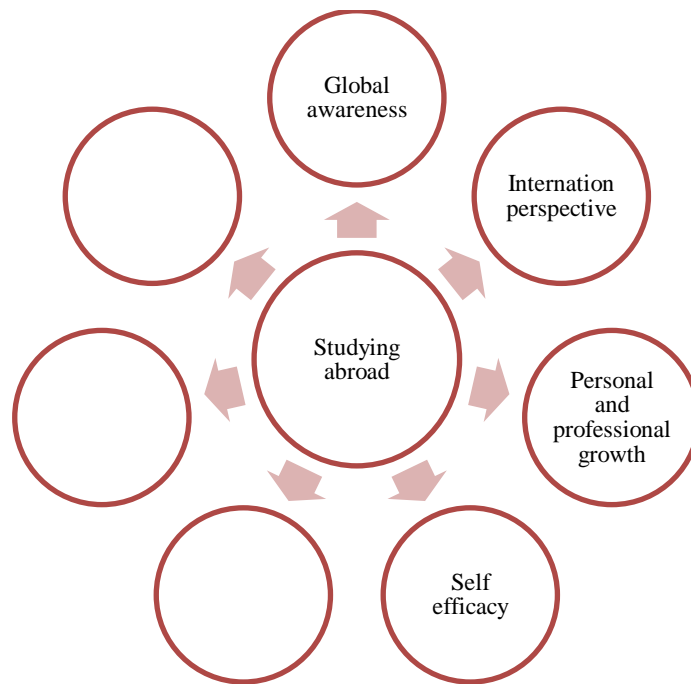
1. Topic: «Studying abroad».

The aims of the task are:

- *to teach students to express their point of view;*
- *to teach students to speak publicly;*
- *to teach students to use the learned material in spoken language;*

Task 1. Look at the pictures and answer the questions: «*Do you know where these universities are located? What are their main features? Would you like to study there?*» (див. Дод. Е).

Task 2. *Come up with the main advantages of studying abroad and explain your point of view* (див. Рис. 2.2.1).

Рис. 2.2.1 Головні переваги навчання закордоном

Task 3. *Watch the video (див. Дод. Ж) and remember who was talking about what [41].*

What opinion do you agree or disagree with? Explain your answer.

Task 4. Finish the sentences with your own ideas.

1. *To live well abroad, I need to...*
2. *To cope with the nervousness and worries abroad, I have to...*
3. *One of the most difficult things for me to go to study abroad is...*
4. *I am sure that it might be really intimidating...*
5. *If you don't want to feel homesick for your hometown and relatives abroad...*
6. *The most expected thing from studying abroad is...*

Task 5. Project work.

Come up with your own dream university and tell your classmates about it.

Отже, під час навчання монологічного мовлення на різних етапах у закладах загальної середньої освіти вчитель повинен не тільки вимагати в учнів самостійного говоріння, а й брати участь у загальній дискусії. Учні повинні вміти не тільки усно висловлюватися, а й уміти вислухати й зрозуміти інформацію, сказану іншими. Виконуючи дослідження

стратегій розвитку вмінь монологічного мовлення, ми розробили вправи для початкової, базової та старшої школи, які поступово й ефективно вдосконалять уміння англійського монологічного говоріння. З їх допомогою та з використанням методу проєктів учні зможуть активізувати розмовно-розумову діяльність; поступово й ефективно розвинути вміння монологічного мовлення.

Для досягнення значного зростання в умінні правильно усно висловлювати свої думки в умовах вирішення досить складних розумових завдань робота в процесі навчання повинна проводитися методично правильно й послідовно.

2.3. Використання інноваційних технологій у процесі розвитку й удосконалення монологічних умінь у закладах загальної середньої освіти

Аналіз наукових досліджень свідчить, що англійська мова є міжнародною мовою спілкування. Зросла кількість тих, хто вивчає її, й це призвело до появи різних методів викладання й контролю ефективності процесу навчання. Доведено, що використання автентичних матеріалів результативно впливає на вивчення англійської мови [39]. З появою інноваційних інформаційних технологій кардинально змінився характер викладання, надавши численних можливостей зробити освітній процес цікавим і різноманітним [17]. Технологія має важливий вплив на соціальні та лінгвістичні зміни; вона є частиною процесу глобалізації, впливає на культуру та освіту.

На сучасному етапі розвитку освіти, особливо в період карантину, спостерігається тенденція скорочення кількості шкільних уроків і збільшення годин на самостійну роботу учнів. Від цього можна помітити трансформацію ролі вчителя в освітньому процесі. Раніше він вважався головним джерелом інформації, а сьогоднішній він виступає як

організатор і керівник, експерт і консультант освітньої та самоосвітньої діяльності учнів [6, с. 46].

Аналіз наукових праць за темою дослідження дає підстави стверджувати, що інноваційні мультимедійні технології, які з'явилися в сучасному суспільстві, надали платформу для перетворення та вдосконалення традиційної моделі викладання англійської мови в закладах загальної середньої освіти. Основною метою навчання англійської мови є формування та розвиток комунікативної компетентності та навчання її практичного оволодіння. Через це застосування й використання комп'ютерних технологій та Інтернет-ресурсів є одним із головних аспектів у ефективному навчанні та вивченні англійської мови [11, с. 63].

Інноваційні педагогічні технології виконують такі функції в освітньому процесі:

- інформативну;
- мотивувальну;
- систематизувальну;
- контролюючу;
- формувальну.

Інноваційні методи й технології навчання дозволяють досягти таких цілей:

- систематизації отриманих знань;
- доступності сприйняття навчального матеріалу;
- розвитку творчих здібностей учнів;
- самоосвіти;
- формування й розвитку різного типу вмінь і навичок (відтворення монологічного й діалогічного мовлення, розуміння адаптованих і автентичних звукових текстів, уміння читання з використанням Інтернет-ресурсів);

- розширення пасивного та активного словників учнів, ознайомлення з лексикою сучасної англійської мови та її використання під час говоріння й на письмі;
- зняття психологічного бар'єра (страх публічного виступу, зробити помилку);
- осмислення навчального матеріалу [12; 13; 14].

Треба зазначити, що в сучасній методиці викладання англійської мови вчителі використовують інтерактивні дистанційні технології навчання (Zoom, Skype, Viber, WhatsApp, Messenger, Telegram, Google Classroom, електронну пошту, Інтернет-чат тощо), комп'ютерні засоби навчання (електронні книги, матеріали, освітні портали тощо), мультимедійні ресурси навчання, тестові, тренінгові та інші новітні технології. Завдяки широкому використанню електронних засобів в освітньому процесі результативність викладання англійської мови в закладах загальної середньої освіти досягає відчутного прогресу, оскільки все це вчитель може використовувати під час аудиторного або дистанційного навчання.

Наразі через карантинні обмеження в системі викладання та вивчення іноземних мов усе більшої популярності набирає онлайн-навчання. Ефективність цієї технології пояснюється безліччю переваг, серед яких дослідники виділяють гнучкість, доступність, мінімалізацію стресу в учнів, можливість проведення додаткових консультацій, вибір часу й місця, вдосконалення навичок роботи з комп'ютером і запобігання масового зараження на вірус.

Багато дослідників вважають, що інноваційні технології також допомагають навчати й розвивати вміння монологічного говоріння [6, с. 46].

Для цього вчителі використовують Communicative Language Teaching Method або комунікативну методику, яка заснована на ідеї розгляду та обговорення реальних ситуацій онлайн. Вчитель виконує дві

основні функції: перша полягає у сприянні процесу комунікації між усіма учасниками в класі, а також у використанні різних видів діяльності; друга – виступати керівником певної групи, контролювати процес навчання, а також мотивувати учнів. Під час онлайн заняття вчитель може встановити зв'язок із іноземцем, що буде відмінною практикою в удосконаленні усного говоріння. Їхня спільна розмова й обговорення призведе учнів до самостійної побудови усного англійського висловлювання [14, с. 425].

У результаті дослідження встановлено, що застосування інноваційних інформаційних технологій та їх засобів у процесі навчання англійської мови сьогодні є не просто педагогічною інновацією, а потребою відповідати викликам часу. Воно дозволяє досягти якісних і результативних змін у всіх сферах іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців. Через пандемію немає можливості навчатися аудиторно, саме тому використання інноваційних технологій і різних Інтернет-ресурсів допомагає вчителям у навчанні й розвитку учнів закладів загальної середньої освіти.

ВИСНОВКИ

Дослідивши проблему навчання англійського монологічного мовлення на всіх етапах школи, можемо зробити певні висновки.

Проаналізувавши психолого-педагогічну, лінгвістичну та методичну літературу з окресленої теми, зазначимо, що значне місце цій проблемі відводиться в працях українських та іноземних учених, зокрема А.Я. Багрової, Л.С. Белякової, О.А. Бізікової, Н.І. Гез, С.Г. Ісмаїлової, Я.М. Колкера, Т.П. Леонтьєвої, Є.І. Пасова, В.Л. Скалкіна, Г.М. Уайзер та ін.

Надаючи характеристику психолого-лінгвістичним особливостям англійського монологічного мовлення, зауважимо, що кожний етап навчання та віковий період має свої особливості й усі вони взаємопов'язані між собою. Кожний із них здійснює свою підготовку, базуючись на попередньому, він з'являється на його основі й стає таким же підґрунтям для виникнення наступного періоду.

Описавши структуру монологічних умінь учнів, зауважимо, що будь-який монолог складається з трьох частин: початок – «вступ», середина – «основна частина», кінець – «висновки». В структурі монологу важливу роль відіграє його тема, оскільки вона визначає цілісність і взаємозв'язок його частин. Зміст основної частини монологу залежить від вступу, а кінець монологічного висловлювання підводить підсумки сказаного раніше. Головними типами монологічних висловлювань є розповідь, роздум і опис. Класифікують такі їх категорії, як причина, наслідок, час і простір.

Визначивши проблеми опанування монологічного мовлення на уроках англійської мови, зазначимо, що на кожному етапі навчання монологу учні закладу загальної середньої освіти стикаються з безліччю труднощів. Серед них виокремлюємо такі: незнання, як будувати розгорнуту думку, граматично й інтонаційно правильно оформлювати

своє монологічне висловлювання, а також невміння працювати над собою й зі своїми психофізіологічними механізмами говоріння. Щоб уникнути цих проблем на уроках англійської мови, вчитель повинен створювати доброзичливі умови, підтримувати учнів і власним прикладом мотивувати їх до подальших дій.

Класифікувавши прийоми й методи навчання англійського монологічного мовлення на різних етапах, зазначимо, що серед їх розмаїття найпоширенішими видаються такі: шлях «зверху» – дедуктивний, і шлях «знизу» – індуктивний. Ще один шлях навчання монологічного висловлювання – на основі певного тексту. Він призведе до розвитку вмінь монологічного мовлення, дотримуючись рівневої хронології:

1) рівень репродукції – імітативне говоріння, коли учні формують своє висловлювання, яке буде відповідати за змістом і за формою запропонованому тексту, який прочитали або послухали. Цей рівень передбачає вивчення матеріалу напам'ять і його детальний усний виклад, він є актуальним на орієнтовному етапі навчання монологічного мовлення;

2) рівень реконструкції передбачає зв'язно-варіативне висловлювання. Учні повинні переказати текст близько до його змісту, однак їхня увага має бути зосередженою на головних моментах. На цьому рівні учень ще не вміє вільно висловлюватися, оскільки для цього йому потрібні певні ситуації, штучні стимули, різні опори, а також допомога вчителя.

3) рівень вільного говоріння – конструктивний. Цей рівень вимагає від учнів самостійного вибору мовних засобів для передачі тексту свого власного змісту.

Вправи з використанням перерахованих методів і прийомів повинні відповідати певним вимогам. Вони мають бути доступними за обсягом, цілеспрямованими й умотивованими. Такі вправи повинні містити

життєві приклади, ситуації, а також бути підвладні різним видам пам'яті, сприйняття й мислення. Методично правильно оформлені завдання сприяють активізації розумової діяльності учнів для подальшого усного міркування.

Розробивши вправи й завдання для навчання монологічного мовлення, зазначимо, що вправи, спрямовані на навчання монологічного мовлення в початковій школі, можуть бути такі:

- ознайомлення зі словами й первинна робота з ними на рівні англійського слова або словосполучення;
- використання слів на рівні англійських речень;
- робота на рівні понадфразової єдності. У базовій школі розвиток мовленнєвих умінь учнів 5-9 класів здійснюється за допомогою послідовного переходу від простих маломірних мовних конструкцій до більш масштабних і складних.

У старшій школі учні повинні вміти продемонструвати такі вміння монологічного говоріння, як:

- розповідати основний зміст текстів;
- надавати фактичну інформацію;
- коротко викладати зміст тексту з опорою на нелінійний текст (таблиці, діаграми, схеми тощо);
- описувати зображення без будь-якої опори (на ключові слова, план або питання).

Серед типів монологічного говоріння виокремимо повідомлення, оголошення та презентацію.

Описавши інноваційні технології розвитку й удосконалення монологічних умінь у закладах загальної середньої освіти, зауважимо, що інноваційні технології допомагають розвивати й удосконалювати вміння монологічного говоріння. Для цього вчителі використовують Communicative Language Teaching Method або комунікативну методику, яка заснована на ідеї розгляду та обговорення реальних ситуацій онлайн.

Учитель виконує дві основні функції: перша полягає в сприянні процесу комунікації між усіма учасниками в класі, а також у використанні різних видів діяльності; друга – в необхідності виступати керівником певної групи, контролювати процес навчання, а також мотивувати учнів. Під час онлайн заняття вчитель може встановити зв'язок із іноземцем, що буде відмінною практикою в удосконаленні усного говоріння. Їхня спільна розмова й обговорення спонукає учнів до самостійної побудови усного англійського висловлювання.

У результаті дослідження встановлено, що застосування інноваційних інформаційних технологій та їх засобів у процесі навчання англійської мови наразі є не просто педагогічною інновацією, а потребою відповідати викликам часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Н. А. Прийоми розвитку монологічного мовлення. *Англійська мова в початковій школі*. 2013. № 5. С. 9–11.
2. Багрова А. Я. Формирование навыков и умений монологического высказывания в средней школе – основа обучения коммуникативной компетенции на иностранном языке. *Вестник Московской международной академии*. 2017. № 1. С. 207–213. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-navykov-i-umeniy-monologicheskogo-vyskazyvaniya-v-sredney-shkole-osnova-obucheniya-kommunikativnoy-kompetentsii-na/viewer> (дата обращения: 12.04.2021).
3. Белякова Л. С., Федчун Л. В. Концепция обучения монологическому высказыванию на английском языке. *Инновационная наука*. 2018. № 1. С. 52–55. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-obucheniya-monologicheskomu-vyskazyvaniyu-na-angliyskom-yazyke/viewer> (дата обращения: 12.04.2021).
4. Биболетова М. З. Английский язык: базовый уровень: 10-11 классы: рабочая программа. Москва, 2017. 80 с. (Enjoy English / «Английский с удовольствием»).
5. Бизикова О. А. Развитие монологической речи у дошкольников: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. Нижневартонск, 2014. 235 с.
6. Бузинская Я. М. Инновационные технологии в системе преподавания английского языка в высшей школе. *Проблемы современного педагогического образования*. 2019. № 64-1. С. 45–47. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnye-tehnologii-v-sisteme-prepodavaniya-angliyskogo-yazyka-v-vysshey-shkole/viewer> (дата обращения: 12.04.2021).
7. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий: варианты речевого поведения. Москва, 1993. 171 с.

8. Гальскова Н. Д. Основы методики обучения иностранным языкам: учебное пособие. Москва, 2017. 390 с. (Бакалавриат).
9. Горбачева А. А. Обучение речевому общению на уроках английского языка. Москва, 2009. 30 с.
10. Исмаилова С. Г. Обучение монологической речи на английском языке в 5-7-х классах лакской школы в условиях билингвизма. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. Махачкала, 2006. URL: <https://new-disser.ru/avtoreferats/01002977737.pdf>. (дата обращения: 12.04.2021).
11. Кароматова З. Ф. Инновационные технологии в преподавании и изучении английского языка. *Достижения науки и образования*. 2017. № 4. С. 63–65. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnye-tehnologii-v-prepodavanii-i-izuchenii-angliyskogo-yazyka/viewer> (дата обращения: 12.04.2021).
12. Коваленко Ю. В., Устименко О. М. Комплекс вправ для навчання монологічного мовлення учнів 5 класу школи з поглибленим вивченням англійської мови. *Іноземні мови*. 2013. № 1. С. 45–51.
13. Колкер Я. М., Устинов Е. С. Практическая методика обучения иностранным языкам. Москва, 2001. 255 с.
14. Коптюх А. Г. Эффективные методы онлайн-обучения английскому языку. *Новые образовательные технологии в вузе: материалы XII международной научно-методической конференции*. Екатеринбург, 2015. С. 422–426. URL: <https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/50512/1/notv-2015-073.pdf> (дата обращения: 12.04.2021).
15. Корш Н. В. Развитие навыков монологической речи учащихся 5-7 классов общеобразовательной школы. *Англійська мова та література*. 2016. № 1/2/3. С. 5–12.

16. Кравченко В. В. Навчання монологічного мовлення (опис) з використанням візуальних матеріалів (фотографій). *Англійська мова та література*. 2018. № 7/8. Р. 3–7.
17. Матвеева Н. В. Применение компьютерных технологий при обучении иностранным языкам. *Информатика и образование*. 2006. № 6. С. 72–76.
18. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: піруч. для студ. вищ. закл. освіти / С. Ю. Ніколаєва. Київ, 1999. 320 с.
19. Методика обучения иностранным языкам в начальной и основной общеобразовательной школе: учебное пособие для студентов педагогических колледжей / Под ред. Л. М. Филатова. Ростов-на Дону, 2004. 416 с.
20. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: учеб. пособие для пед.ин-тов по спец. иностр. яз. / под. ред. Гез Н. И., Ляховицкий М. В., Миролубов А. А. Москва, 1982. 373 с. (Высшее образование).
21. Методика преподавания иностранного языка / Под общей ред. Т. П. Леонтьевой. Минск, 2015. 239 с.
22. Мічуріна Т. В. Шляхи підвищення мовної активності учнів на уроках англійської мови. *Англійська мова та література*. 2015. № 4/5. С. 6–8.
23. Мулик К. О. Специфіка англійського монологічного мовлення соціально-педагогічної спрямованості. *Записки з романо-германської філології*. 2016. Вип. 2. С. 44–49.
24. Муренець Н. О. Розвиток умінь говоріння під час навчання молодших школярів. *Англійська мова в початковій школі*. 2018. № 5. С. 34–36.

25. Мушаровська А. Розвиток навичок усного мовлення на уроках англійської мови. *Іноземні мови в школах України*. 2019. № 3. С. 21–28.
26. Ніколаєва С. Ю., Шерстюк О. М. Сучасні підходи до викладання іноземних мов. *Іноземні мови*. 2001. № 1. С. 50–58.
27. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Москва, 1985. 600 с.
28. Підручна З. Навчання спонтанного монологічного мовлення. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2006. № 4. С. 140–144.
29. Пікулицька Л. В. Суть і характеристика монологічного мовлення під час вивчення РМІ у вищій школі. *Педагогіка в системі гуманітарного знання. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 18-19 листопада 2016 року). Херсон, 2016. С. 68–71.
30. Пронина Н. С., Архипова М. В. Особенности обучения монологическому высказыванию на занятиях по английскому языку в начальной школе. *Проблемы современного педагогического образования*. 2018. № 58-4. С. 309–312. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-obucheniya-monologicheskomu-vyskazyvaniyu-na-zanyatiyah-po-angliyskomu-yazyku-v-nachalnoy-shkole/viewer> (дата обращения: 12.04.2021).
31. Скалкин В. Л. Обучение монологическому высказыванию (на материале англ. яз.): пособие для учителей. Киев, 1983. 118 с.
32. Скляренко Н. К., Онищенко Е. И., Захарова С. Л. Обучение речевой деятельности на английском языке в школе: пособие для учителей. Киев, 1988. 150 с.
33. Скрипникова Т. И. Методика формирования речевой компетенции на иностранном языке: учебное пособие для студентов

языковых вузов. Владивосток, 2018. URL: <http://uss.dvfu.ru/...> (дата обращения: 12.03.2021).

34. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций. 2-е изд. Москва, 2002. 239 с.

35. Сцисловська О. Усне мовлення на уроках англійської мови. *English. Language. Culture. Weekly. Сер. Шкільний світ: Англ. мова та культура*. 2015. № 4. С. 9–11.

36. Уайзер Г. М. Развитие устной речи на английском языке. Москва, 1972. 179 с.

37. Удовидченко З. Г. Развитие навыков монологической речи. *Вестник Камчатского государственного технического университета*. 2009. № 8. С. 168–175. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-navykov-monologicheskoy-rechi/viewer> (дата обращения: 12.04.2021).

38. Устименко О. М. Навчання іншомовного монологічного мовлення в аспекті компетентісного підходу. *Іноземні мови*. 2013. № 2. С. 3–12.

39. Чарікова І. В. Методика формування англомовної компетенції старшокласників у монологічному мовленні на основі автентичних текстів країнознавчого характеру. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 32. С. 118–122.

40. High Note 2. Student's Book. Pearson Education, 2020. 191 p.

41. Studying abroad – why you should do it! (Full length). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0PwNW7PAUzQ> (date of application: 13.04.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

Картки на з'єднання малюнків з англійськими словами

	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	
	☐	☐	☐	

☐	blanket
☐	dresser
☐	dressing table
☐	mirror
☐	sheet
☐	mattress
☐	lamp
☐	alarm clock
☐	wardrobe
☐	cushion
☐	bed
☐	pillow

Додаток Б

Опис дій за допомогою малюнка

Додаток В

Позитивні якості карантину в житті людини

Додаток Д

Генератор випадкових зображень

<https://wheelofnames.com/gs8-a9m>

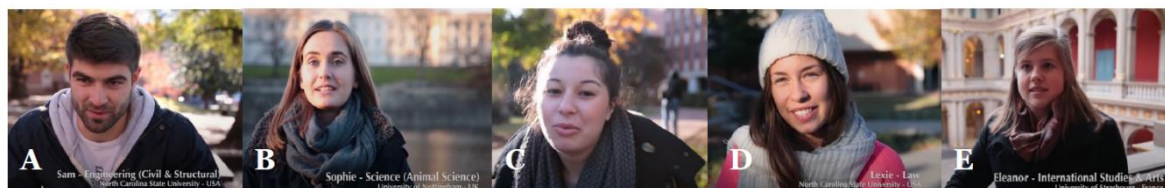
Додаток Е

Університети за кордоном

Додаток Ж

Навчання за кордоном та чому ви повинні це робити

Додаток 3

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Бибик Тетяна Григорівна, учасниця освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підроблювати документи;
  - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
  - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
  - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____ (дата)

_____ (підпис)

Бибик Тетяна Григорівна
(ім'я, прізвище)